

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ НАПРЯМ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО
ПРАВА**

УДК 342:343:347

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.1.07>

Олена Геннадіївна Юшкевич,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра теорії та історії держави і права (доцент);*

<https://orcid.org/0000-0003-0024-6070>,

e-mail: el.iushkevich@gmail.com

**ЗЛОВЖИВАННЯ БАТЬКІВСЬКИМИ ПРАВАМИ:
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ФОРМИ ТА ВИДИ**

Надано авторське бачення наукового та законодавчого вирішення проблеми зловживання батьківськими правами. Окрему увагу приділено дослідженню наукових підходів, національного законодавства та судової практики щодо закріплення і використання терміна «зловживання батьківськими правами». Сформульовано авторське визначення поняття «зловживання батьківськими правами». Запропоновано класифікувати форми та види зловживання батьківськими правами за такими критеріями: переліком батьківських прав у законодавстві, змістом сімейних відносин, формою сім'ї. Розроблено конкретні пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: зловживання правом, батьківські права, дитина, юридична відповідальність, завдання шкоди.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Проблема зловживання батьківськими правами притаманна кожному суспільству будь-якої країни, оскільки як під час вирішення буденних справ, так і під час конфліктних ситуацій батьки здебільшого ігнорують права та інтереси своєї дитини, забуваючи, що дитина є суб'єктом правовідносин, має право на висловлення своєї думки, потребує батьківської уваги і турботи.

В Україні нині триває дискусія серед науковців із цивільного, сімейного, адміністративного та кримінального права щодо обґрунтування існування правової категорії «зловживання батьківськими правами» як форми зловживання правом та її законодавчого закріплення. Складність і ґрунтовність цих досліджень обумовлені тим, що цивільне та сімейне право визначають правовий статус батьків та

їхніх прав і обов'язків щодо особистих немайнових та майнових інтересів їхніх дітей, а в центрі уваги адміністративного і кримінального права – притягнення батьків за зловживання своїми правами, дії або бездіяльність на шкоду інтересам дітей до відповідного виду юридичної відповідальності.

У зв'язку із цим правова природа зловживання батьківськими правами у різних галузях права України потребує комплексного теоретичного дослідження для подальшого розвитку юридичних наук і вдосконалення законодавства.

Стан дослідження проблеми

Правове явище зловживання батьківськими правами знайшло своє висвітлення у працях багатьох українських науковців. Зокрема, на загальні питання щодо зловживання правом звертали увагу такі вчені, як Б. Карнаух, С. Осадчук, В. Резнікова, О. Рогач і Д. Тихомиров. Досвід законодавчого закріплення категорії «зловживання правом» вивчали О. Вдовичен, Х. Колінчук і М. Логвінова. Співвідношення категорій «зловживання правом» та «зловживання батьківськими правами» досліджували О. Оніщук і А. Самілік. Способам захисту прав та інтересів дитини від зловживання батьківськими правами присвячені праці Б. Левківського та В. Маковецької. Зловживання батьківськими правами як інститут зловживання суб'єктивними цивільними правами було предметом розгляду В. Кожевникової та Х. Колінчук. Окремо досліджувалися питання завдання моральної шкоди дитині й особливості відшкодування завданої моральної шкоди з боку батьків такими вченими, як В. Безштанько та Г. Резнік. Оскільки питання зловживання батьківськими правами завжди в центрі уваги науковців, сучасна юридична наука потребує постійного аналізу нових підходів і точок зору, які стосуються наукового осмислення цього правового явища. При цьому важливо окремо пропонувати зміни до чинного законодавства, які дозволять успішно впроваджувати новітні підходи у наукову діяльність і судову практику.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення форм і видів зловживань батьківськими правами з урахуванням наукових підходів, національного законодавства та судової практики. Для її досягнення необхідно вирішити такі *завдання*: розкрити сутність понять «зловживання правом», «зловживання батьківськими правами» та їх співвідношення; проаналізувати наукові погляди і законодавче закріплення правових явищ зловживання правом та зловживання батьківськими правами; на підставі судової практики навести конкретні судові рішення щодо видів зловживань батьківськими правами.

Наукова новизна дослідження

Окреслено сучасні підходи до розуміння правового явища зловживання батьківськими правами, на підставі чого виокремлено форми та види вказаного явища, які раніше не були предметом наукових досліджень. Проаналізовано судову практику щодо форм і видів зловживань батьківськими правами, яка становить засади подальшого розгляду справ стосовно виконання батьківських прав на шкоду дитині. Розроблено пропозиції внесення змін до чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу

Чинне законодавство регламентує рівні права й обов'язки батьків – матері та батька. При цьому права батьків (батьківські права) – це регламентовані законом можливості, що надаються матері та батькові для забезпечення ними за допомогою держави найкращих інтересів дитини, що враховує прийняття важливих рішень від імені дитини (до того, як вона досягне повноліття) та сприяння її розвитку (фізична та духовна опіка над дитиною, визначення шляху навчання, вибір релігії дитини, керування майном дитини); обов'язки батьків (батьківські обов'язки) – визначена законом необхідна поведінка матері та батька для забезпечення найкращих інтересів дитини¹.

Відповідно до Сімейного кодексу України (далі – СК України) до прав батьків належать виховання дитини, піклування про фізичний і духовний розвиток, визначення місця проживання дитини, управління майном (статті 12, 153, 154, 157, 160, 163, 168, 176, 177, 178, 179), до обов'язків батьків – піклуватися про здоров'я дитини, поважати гідність, зареєструвати народження дитини (статті 12, 143, 144, 150, 157, 177, 180, 198)². З цього переліку видно, що права батьків розглядаються у невід'ємному взаємозв'язку з їхніми обов'язками. Як зазначає Л. Красицька, у главі 13 СК України немає вичерпного переліку прав батьків, більшість із них розуміється та визначається за допомогою поняття «батьківські обов'язки» [1, с. 234].

Для позначення наведених вище прав і обов'язків матері та батька законодавство використовує відповідні поняття «батьківські права» та «батьківські обов'язки» (статті 155, 157, 242 СК України). В юридичній літературі можна знайти два підходи до вживання цих понять. Перший розмежовує права та обов'язки батьків, де під

---

¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 18.12.2023).

² Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 18.12.2023).

«батьківськими правами розуміються особисті та майнові права батьків стосовно своїх дітей, установлені законодавством з метою забезпечення виховання, розвитку та захисту прав та інтересів дитини» [2, с. 29; 3, с. 233]. У межах другого підходу права та обов'язки батьків об'єднуються поняттям «батьківські права» [4, с. 73].

Унаслідок різних обставин батьки, свідомо чи несвідомо, не виконують свої права та обов'язки, тим самим зловживають батьківськими правами та не виконуючи обов'язки щодо виховання дітей, по догляду за дитиною тощо. Відповідно порушується основний принцип здійснення прав і обов'язків батьків, закріплений ч. 2 ст. 155 СК України, ст. 203 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), а саме: «не можуть здійснюватися батьківські права всупереч інтересам дитини»¹ та «не може суперечити правам та інтересам дітей правочин, що вчиняється їх батьками»².

І в Цивільному кодексі України, і в Сімейному кодексі України відсутні визначення термінів «зловживання правом», що є загальним поняттям, та «зловживання батьківськими правами».

Щодо зловживання правом, то у ст. 13 ЦК України зазначено, що «при здійсненні цивільних прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. У разі зловживання правом суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом»³.

У науковій літературі під зловживанням правом розуміють використання свого права зі злими намірами; вид правопорушення [5, с. 120; 6; 7, с. 70]. Серед ознак зловживання правом виокремлюють: закріплення в законодавстві суб'єктивного права; непряме порушення норми права; недобросовісне здійснення суб'єктивного права завдання майнової та немайнової шкоди; умисне діяння (соціально шкідливий вчинок суб'єкта права) [5, с. 120, 8, с. 31].

Аналіз чинного законодавства щодо вживання терміна «зловживання батьківськими правами» дозволяє зробити декілька висновків. По-перше, положення про зловживання з боку батьків регламентоване ст. 19 Конвенції про права дитини, де наголошується про заборону будь-яких зловживань «щодо дитини, у тому числі і сексуальні,

---

¹ Там само.

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.12.2023).

³ Там само.

з боку матері та батька або особи, яка турбується про дитину»¹; у п. 1.7 Правил опіки та піклування від 26 травня 1999 р., що наразі не втратили чинності, вказано, що «органи опіки та піклування розглядають звернення дітей ... щодо зловживання батьківськими правами»²; у ст. 247 СК України регламентується «право неповнолітнього на захист від зловживань з боку опікуна або піклувальника»³.

По-друге, розглядаючи зловживання батьківськими правами крізь призму притягнення батьків до юридичної відповідальності, слід зазначити, що у СК України передбачена цивільно-правова відповідальність батьків – позбавлення їх батьківських прав⁴. Стаття 164 СК України визначає шість підстав позбавлення батьківських прав: «не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти; жорстоко поведуться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини»⁵. Але під час їх детального вивчення не зрозуміло, ці підстави стосуються батьківських прав чи батьківських обов'язків. Зауважимо, що чинне законодавство не закріплює чітких переліків батьківських прав та батьківських обов'язків.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не містить окремої статті про зловживання батьківськими правами, але можна говорити про адміністративну відповідальність батьків за «вчинення домашнього насильства» (ст. 173-2), «порушення правил перевезення дітей» (ст. 121), «доведення неповнолітнього батьками неповнолітнього до стану сп'яніння» (ст. 180), «порушення встановленого законом порядку перебування неповнолітнього у

---

¹ Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 18.12.2023).

² Правила опіки та піклування : затв. наказом Держ. комітету України у справах сім'ї та молоді, М-ва освіти України, МОЗ України, М-ва праці та соц. політики України від 26.05.1999 № 34/166/131/88 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99> (дата звернення: 18.12.2023).

³ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 18.12.2023).

⁴ Там само.

⁵ Там само.

зкладах у сфері розваг, громадського харчування» (ст. 180-1), «несплата аліментів» (ст. 183-1), «невиконання батьківських обов'язків щодо виховання дітей» (ст. 184)¹.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) також не містить окремої статті щодо зловживання батьківськими правами, але передбачає кримінальну відповідальність за «злісне невиконання батьками обов'язків по догляду за неповнолітнім, що може спричинити тяжкі наслідки» (ст. 166) та «зловживання опікунськими правами» (ст. 167)². Доречно зазначити, що під зловживанням опікунськими правами розуміється «використання з корисливою метою на шкоду неповнолітньому опіки чи піклування»³.

По-третє, не можна оминати увагою той факт, що з позиції цивільного права інтереси дитини – це особисті немайнові та майнові права й інтереси. СК України містить окремі глави щодо особистих немайнових прав і обов'язків батьків (глава 13) та майнових прав і обов'язків батьків (глава 14), зі змісту яких можна припустити можливі зловживання правами з боку батьків⁴. Натомість положення КК України визначають кримінальну відповідальність за зловживання батьками особистими немайновими правами і обов'язками (ст. 166)⁵, проте окремої статті щодо зловживання батьками майновими правами і обов'язками немає.

Використовуючи наведені вище поняття й ознаки зловживання правом, вчені в галузі сімейного права розглядають під зловживанням батьківськими правами «різновид протиправної активної дії, використання прав батьків на шкоду дитині, її вихованню та розвитку», «здійснення батьками або особами, що їх замінюють, визначених законом суб'єктивних прав у межах закону, однак всупереч їх призначенню та інтересам дитини, а тому на шкоду дитині» [2, с. 57]; «недотримання меж і принципів здійснення батьківських прав у певних ситуаціях», «здійснення батьківських прав всупереч інтересам

---

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10> (дата звернення: 18.12.2023).

² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.12.2023).

³ Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 18.12.2023).

⁴ Там само.

⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.12.2023).

дитини»; «протиправні винні дії батьків, що полягають у використанні своїх суб'єктивних прав усупереч інтересам дитини, у результаті чого заподіюється шкода фізичному, психічному або моральному розвитку дитини» [9, с. 466].

На думку М. Логвінової, зловживання батьківськими правами має різні вияви, зокрема «у вигляді перешкод до покращення умов життя, виховання дитини, її навчання, участі в громадському житті; в примушуванні до вчинення асоціальних вчинків; у застосуванні антипедагогічних заходів покарання; у свідомому формуванні у дитини негативного ставлення до суспільно значущих цінностей» [10, с. 85]. Підтримуючи наведене, доповнимо його думкою Б. Левківського, який наголошує на важливості мети, з якою батьки «вчиняють або утримуються від вчинення юридично необхідних (можливих) дій» [11], оскільки в разі відсутності мети завдати шкоди дитині говорити про зловживання батьківськими правами не можна.

Л. Красицька акцентує увагу, що «у доктрині права найчастіше виокремлюють дві форми зловживання правом: зловживання правом, здійснене без наміру спричинити шкоду іншій особі, але об'єктивно така шкода спричиняється; зловживання правом, здійснене у формі дії, яка здійснюється виключно з метою спричинити шкоду іншій особі (шикана)» [1]. У свою чергу «кожна із зазначених форм зловживання правом може бути поділена на види і підвиди залежно від засобу зловживання, тобто від виду суб'єктивного права або правомочності як елемента правоздатності, якими зловживають» [12, с. 59].

Аналіз юридичної літератури, законодавства та судової практики дозволив систематизувати випадки зловживання батьківськими правами на певні форми і види, які містять у собі різноманітні негативні дії з боку батьків, що порушують права, інтереси та благополуччя дитини. Зокрема:

1) жорстоке поводження з дитиною: «будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою шантажу чи уразливого стану дитини, з використанням обману»¹. Наприклад, постановою Дніпровського районного суду м. Києва від 12 грудня 2023 р.²

---

¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 18.12.2023).

² Постанова Дніпровського районного суду м. Києва від 12.12.2023 : справа № 755/17848/23, провадження № 3/755/8032/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115673642> (дата звернення: 18.12.2023).

у справі № 755/17848/23 батька притягнуто до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства психологічного та фізичного характеру стосовно доньки, а саме він словесно ображав нецензурною лайкою, тобто погрожував фізичною розправою, внаслідок чого була завдана шкода психологічному та фізичному здоров'ю дитини;

2) ігнорування основних потреб: харчування (надання дитині недостатньої або незбалансованої їжі; відмова в наданні різноманітних продуктів та нехтування дієтою, необхідною для здоров'я дитини); медична допомога (відмова від вчасної медичної допомоги при захворюванні чи травмі; ігнорування рекомендацій лікаря щодо лікування або профілактики захворювань); освіта (відсутність уваги до освітніх потреб дитини, наприклад відсутність підтримки у навчанні чи відсутність доступу до освітніх ресурсів; відмова в оплаті або забезпеченні освітніх можливостей, які важливі для розвитку дитини); безпека та захист (недостатні умови проживання, які ставлять під загрозу безпеку та здоров'я дитини; ігнорування заходів безпеки або відмова від надання захисту від шкідливих впливів навколишнього середовища); соціальне спілкування (відсутність уваги та сприяння соціальному розвитку дитини, зокрема відмова у взаємодії з однолітками та іншими людьми; відсутність можливостей для розвитку соціальних навичок та взаємодії); надання дитині імені всупереч її інтересам (наприклад, імена Ахілес, Принц, Куонг Кіонг, Феліція, Мальвіна, Імперія) [13]. Наприклад, постановою Глибочького районного суду Чернівецької області від 10 серпня 2020 р. у справі № 715/1715/20 батька притягнуто до адміністративної відповідальності за ухилення від виконання батьківських обов'язків щодо забезпечення належного виховання своїх неповнолітніх дітей, а саме він не дбав про здоров'я своїх неповнолітніх дітей, крім цього діти під час карантину ходили без нагляду селом¹;

3) навмисне сприяння конфлікту між батьками: залучення дитини до конфліктів між батьками або використання її як інструменту в розбіжностях; спроби унеможливити або обмежити зв'язок дитини з іншим із батьків під час розлучення; якщо один із батьків, який проживає з дитиною, подає позов з метою виключити іншого з батьків з участі у правочині з розпорядження нерухомим майном дитини; незаконна відмова одного з батьків у наданні дозволу на виїзд неповнолітнього за межі України; обмеження можливості одному з

---

¹ Постанова Глибочького районного суду Чернівецької області від 10.08.2020 : справа № 715/1715/20, провадження № 3/715/840/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90900137> (дата звернення: 18.12.2023).

розведених батьків спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні при відсутності негативного впливу на нормальний розвиток дитини (ст. 157 СК України); зміна одним з батьків, з яким проживала малолітня дитина, місця її проживання без згоди другого з батьків (самочинно). Наприклад, рішенням Соснівського районного суду м. Черкаси від 4 грудня 2023 р. у справі № 712/11241/21 зобов'язано «матері не чинити перешкоди батьку у спілкуванні із сином та визначити способи участі у вихованні та спілкуванні з дитиною. Надати матері та батьку можливість зміни способу участі у вихованні батьком дитини, в тому числі часу та місця побачень, – за взаємною згодою та врахуванням інтересів дитини. У випадку відсутності взаємної згоди керуватись вищевказаним графіком»¹;

4) примусове (маніпуляційне) залучення до неприпустимих дій: участь у секті, діяльність якої є релігійною, що небезпечно для психічного здоров'я дитини; вживання алкогольних напоїв та тютюнопаління разом із дитиною. Наприклад, постановою Доманівського районного суду Миколаївської області від 12 вересня 2022 р. у справі № 475/507/22 батька притягнуто до адміністративної відповідальності за доведення до стану сп'яніння неповнолітнього шляхом спільного розпивання спиртних напоїв – горілки²;

5) експлуатація дитини: використання дитини в особистих інтересах або для отримання матеріальної вигоди – жебрацтво, фізичні навантаження – дитяча праця. Наприклад, постановою Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 листопада 2023 р. у справі № 183/11607/2 батька притягнуто до адміністративної відповідальності за його ухилення від виконання передбачених законодавством батьківських обов'язків щодо виховання свого малолітнього сина, який займався бродяжництвом та жебрацтвом на території м. Новомосковськ³;

6) маніпулювання винагородами та покаранням: використання обіцянок нагород або загроз покарання, щоб змусити дитину вчиняти

---

¹ Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від 04.12.2023 : справа № 712/11241/21, провадження № 2/712/744/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115607398> (дата звернення: 18.12.2023).

² Постанова Доманівського районного суду Миколаївської області від 12.09.2022 : справа № 475/507/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106230508> (дата звернення: 18.12.2023).

³ Постанова Дніпровського районного суду м. Києва від 28.11.2023 : справа № 183/11607/2, провадження № 3/183/7483/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115187882> (дата звернення: 18.12.2023).

дії, які вона не хоче виконувати; заборона батьками дитині відвідувати школу або брати участь у розвиваючих заняттях, таких як спорт, музика, танці та інші, або відсутність підтримки для її бажання займатися ними, створюють умови, які утруднюють або перешкоджають вільному доступу дитини до цих видів діяльності; негативний вплив батьків, що виражається у примусовому залученні дитини до різних занять, таких як музика чи спорт, навіть тоді, коли це суперечить її власним бажанням, із загрозою застосування покарання (враховуючи фізичне або інше, пов'язане з обмеженнями та заборонами, таким як обмеження доступу до розважальних заходів чи користування комп'ютером); втручання у вибір дитини навчального закладу для здобуття освіти (заборона, тиск);

7) зловживання майновими батьківськими правами: незаконні витрати майна дитини (аліментів, пенсії; утримання інших дітей за кошти, що одержані від використання майна малолітньої дитини (ст. 178 СК України)).

Класифікувати зловживання батьківськими правами можна також за іншими критеріями: за змістом сімейних відносин – зловживання особистими немайновими та майновими батьківськими правами; за формою сім'ї – зловживання батьківськими правами батьками, що зареєстровані у шлюбі, перебувають у цивільному шлюбі або розлучені; за батьківськими правами, регламентованими СК України, – зловживання правом на виховання дитини; на піклування про здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток дитини; на навчання; на безперешкодне спілкування з дитиною; на самозахист неповнолітнього; на звернення до органів державної влади; на визначення місця проживання дитини; щодо користування, управління майном дитини.

У світлі наведеного вище вважаємо за необхідне внести зміни до таких законодавчих актів України.

1. Сімейний кодекс України:

– ч. 2 ст. 155 доповнити таким: «За зловживання батьківськими правами, тобто використання батьківських прав з корисливою метою на шкоду дитині, винні особи притягаються до юридичної відповідальності»;

– статтю 249 доповнити ч. 6 такого змісту: «За зловживання опікунськими правами, тобто використання опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду дитині або особи, щодо якої встановлена опіка чи піклування, винні особи притягаються до юридичної відповідальності».

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнити ст. 184-1 «Зловживання батьківськими правами» такого змісту: «Зловживання батьківськими правами, тобто використання батьківських прав з корисливою метою на шкоду дитині, тягне за собою

попередження або накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

3. Статтю 166 «Злісне невиконання батьківських прав та батьківських обов'язків, прав та обов'язків опікуна, піклувальника» Кримінального кодексу України викласти в такій редакції: «Злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом прав та обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».

Висновки

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що існування такого правового явища, як зловживання батьківськими правами, вказує на шкідливе використання батьками своїх прав. Зловживання батьківськими правами відбувається щодня і має серйозні наслідки для благополуччя дітей. Ця тема має бути постійно в центрі уваги науковців та правозастосувачів.

Аналіз законодавства дає змогу констатувати відсутність законодавчого закріплення поняття «зловживання батьківськими правами», чіткого переліку батьківських прав та відповідної відповідальності батьків за їх порушення.

Дослідження наукових праць дає змогу проаналізувати основні точки зору щодо зловживання батьківськими правами. Кожен науковець розкриває правову природу та ознаки цього правового явища під певним кутом.

Чимало думок щодо різноманіття форм і видів зловживання батьківськими правами. На наш погляд, на сьогодні класифікувати форми та види зловживання батьківськими правами можна за різними критеріями: за переліком батьківських прав у законодавстві, за змістом сімейних відносин, за формою сім'ї.

У зв'язку із вищенаведеним пропонуємо, по-перше, визначити зловживання батьківськими правами як використання батьківських прав з корисливою метою на шкоду дитині; по-друге, науковцям дійти спільної думки щодо необхідності введення поняття «зловживання батьківськими правами» в науку, правозастосування, визначення форм та видів зловживання батьківськими правами; по-третє, внести зміни до таких законодавчих актів України, як Сімейний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс України, щодо встановлення юридичної відповідальності за зловживання батьками своїми правами.

Список бібліографічних посилань: 1. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав дітей і батьків : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 496 с. 2. Оніщук О. Поняття та ознаки зловживання батьківськими правами. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.11>. 3. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Ліра-К, 2014. 628 с. 4. Колінчук Х. Г. Зловживання батьківськими правами в контексті інституту зловживання суб'єктивними цивільними правами. *Наукові записки НаУКМА*. 2009. Т. 90. С. 72–75. 5. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. Київ : Алерта ; КНТ ; Центр учб. літ., 2008. 184 с. 6. Карнаух Б. Зловживання правом та його правові наслідки. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 9. С. 31–35. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.06>. 7. Осадчук С. С., Осадчук Н. Ю. Форми зловживання цивільним правом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4 (8). С. 68–77. 8. Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 23–35. 9. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Жилінкової. Харків : Ксилон, 2008. 855 с. 10. Логвінова М. В. Зловживання батьківськими правами: постановка проблеми // Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 23 квіт. 2010 р.). Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2010. С. 82–86. 11. Левківський Б. К. Способи захисту прав та інтересів дитини від зловживання батьківськими правами. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 73–78. 12. Губар О. Еволюція вчення про неприпустимість зловживання правом у вітчизняній доктрині цивільного права. *Юридична Україна*. 2011. № 6. С. 54–61. 13. Загородня І. Куонг Кионг та Імперія: у Мін'юсті назвали найнезвичніші імена, які давали дітям у 2021 році // ТСН : сайт. 17.07.2021. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kuong-kiong-ta-impuyeriya-u-min-yusti-nazvali-naunezvichnishi-imena-yaki-davali-dityam-u-2021-roci-1826905.html> (дата звернення: 18.12.2023).

Надійшла до редколегії 21.12.2023

Прийнята до опублікування 28.01.2024

Yushkevych O. G. Abuse of parental rights: general characteristics, forms, and types

The article is dedicated to the author's perspective on the scientific and legislative resolution of the issue of abuse of parental rights. Special attention is given to the exploration of scientific approaches, national legislation, and judicial practice regarding the definition and use of the term "abuse of parental rights".

The main viewpoints of scholars on the definition of the concept of “abuse of parental rights” are examined. The conclusion is drawn that each scholar reveals the legal nature and characteristics of this legal phenomenon from a specific angle.

It is noted that Ukrainian legislation lacks the definition of “abuse of parental rights”, a clear list of parental rights, and the responsibility of parents for causing harm to the child while exercising their rights.

The author formulates their own definition of “abuse of parental rights” as the use of parental rights for a selfish purpose to the detriment of the child.

Considering the diversity of opinions on the forms and types of abuse of parental rights, a classification is proposed based on criteria such as the list of parental rights in legislation, the content of family relations, and the form of the family.

In order to protect the rights and interests of children from the abuse of parental rights, the author suggests enshrining in the Family Code of Ukraine, as well as establishing corresponding sanctions for such unlawful behavior. Depending on the nature and consequences of such behavior for the child, the author proposes to determine the level of responsibility.

Concrete proposals for amending current legislation are developed. Specifically, changes are suggested to Ukrainian legislative acts such as the Family Code of Ukraine, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, and the Criminal Code of Ukraine to establish legal responsibility for parental abuse of rights.

Keywords: abuse of rights, parental rights, child, legal responsibility, causing harm.

